

ГАРАНТІЇ СУДДІВСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА БЕЗСТОРОННОСТІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlrichsjournal-2025-14.04>

ВАЛЕНТИНА ЄГОРОВА

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності та приватного права
Факультету соціології і права*

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

vsegorova@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-8485-430X

АННА СЛАВКО

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, європейського права
та порівняльного правознавства*

Сумського державного університету, Україна

a.slavko@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: 0000-0003-1339-470X

Scopus Author ID: 57211756809

Анотація. Статтю присвячено дослідженню стандартів незалежності та неупередженості суду як ключових складових верховенства права в контексті європейської інтеграції України. У фокусі наукового аналізу авторів опинилися механізми забезпечення суддівської незалежності, практичні виклики, з якими стикається судова система України, а також міжнародно-правові стандарти, що мають бути імплементовані в національне правове поле.

Автори підкреслюють, що незалежність судової влади є не лише формальною вимогою, закріпленою в Конституції України, а й інституційною гарантією функціонування демократичного правопорядку. Проте, незважаючи на значний прогрес, досягнутий унаслідок судової реформи, на практиці залишаються численні випадки порушення принципу поділу влади. Йдеться, зокрема, про спроби з боку органів законодавчої та виконавчої влади чинити тиск на суд, впливати на розгляд конкретних справ або маніпулювати процедурою призначення та звільнення суддів.

У статті систематизовано ключові гарантії суддівської незалежності: конституційні, інституційні, процедурні, фінансові тощо. Насамперед автори вдаються до аналізу міжнародних стандартів незалежності та неупередженості правосуддя. Зокрема, охарактеризовано норми Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Бангалорських принципів тощо. Крім того, наведено акти Комітету з прав людини Організації Об'єднаних Націй, Комітету Міністрів Ради Європи, Консультативної ради європейських суддів. Особлива увага приділена звіту Комісії «До демократії через право» та практиці Європейського суду з прав людини.

На основі проведеного аналізу автори наводять основні складові незалежності суддів, серед яких процедури призначення, звільнення та притягнення до відповідальності, термін повноважень, захист від тиску й видимість незалежності. Також описано об'єктивний і суб'єктивний підходи до визначення безсторонності судді, розроблені Європейським судом з прав людини.

Автори доходять висновку, що дотримання стандартів незалежності та неупередженості суду має вирішальне значення для успішної європейської інтеграції України. Водночас у статті наводиться перелік викликів, з якими стикається судова влада в контексті забезпечення її незалежності. Автори також підкреслюють, що подальша реформа судової влади повинна ґрунтуватися на чітких, об'єктивних і прозорих процедурах призначення й оцінювання суддів, посиленні механізмів захисту від втручання в судову діяльність, а також на поглибленні правової культури в суспільстві.

Ключові слова: незалежність, неупередженість, суд, суддя, судова влада, міжнародні стандарти, право на справедливий суд.

GUARANTEES OF JUDICIAL INDEPENDENCE AND IMPARTIALITY: INTERNATIONAL STANDARDS AND PROSPECTS FOR UKRAINE

UDC 347.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-14.04>

VALENTYNA YEHOOROVA

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Intellectual Property and Private Law, Faculty of Sociology and Law

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine

vsegorova@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-8485-430X

ANNA SLAVKO

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of International, European and Comparative Law

Sumy State University, Ukraine

a.slavko@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: 0000-0003-1339-470X

Scopus Author ID: 57211756809

Abstract. The article is devoted to the study of the standards of judicial independence and impartiality as key components of the rule of law in the context of Ukraine's European integration. The authors focus their scholarly analysis on the mechanisms for ensuring judicial independence, the practical challenges faced by the Ukrainian judicial system, and the international legal standards that must be implemented in the national legal framework.

The authors emphasize that judicial independence is not only a formal requirement enshrined in the Constitution of Ukraine but also an institutional guarantee for the functioning of a democratic legal order. However, despite the significant progress achieved through judicial reform, numerous violations of the principle of separation of powers persist in practice. These include attempts by legislative and executive bodies to exert pressure on the judiciary, interfere with the adjudication of specific cases, and manipulate judicial appointment and dismissal procedures.

The article systematizes the main guarantees of judicial independence: constitutional, institutional, procedural, financial, and others. The authors begin by analyzing international standards of judicial independence and impartiality. In particular, they review the provisions of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the Bangalore Principles of Judicial Conduct, among others. Additionally, the authors refer to documents issued by the UN Human Rights Committee, the Committee of Ministers of the Council of Europe, and the Consultative Council of European Judges. Special attention is given to the report of the Venice Commission and to the case law of the European Court of Human Rights.

Based on the analysis, the authors outline the core elements of judicial independence, including appointment and dismissal procedures, terms of office, safeguards against pressure, accountability, and the appearance of independence. The article also discusses the objective and subjective approaches to judicial impartiality developed by the European Court of Human Rights.

The authors conclude that compliance with the standards of judicial independence and impartiality is crucial for the success of Ukraine's European integration. At the same time, the article identifies key challenges facing the judiciary in securing its independence. The authors stress that further judicial reform must be based on clear, objective, and transparent procedures for appointing and evaluating judges, strengthening safeguards against interference in judicial activities, and enhancing the legal culture within society.

Key words: independence, impartiality, court, judge, judiciary, international standards, right to a fair trial.

Постановка проблеми. Дослідження стандартів незалежності та неупередженості суду в Україні продовжує зберігати свою актуальність, оскільки судова влада перебуває на перехресті глибоких трансформаційних процесів, викликаних як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами. Повномасштабна війна, яку змушена вести Україна, створює безпрецедентний тиск на всі державні інституції,

зокрема й на судову систему. У цих умовах суди залишаються ледь не єдиною гілкою влади, яка покликана забезпечити правову визначеність, захист прав людини та збереження довіри громадян до держави.

Паралельно триває процес європейської інтеграції, який вимагає від України не лише формальної узгодженості законодавства зі стандартами Європейського Союзу та Ради Європи, а й реального втілення принципів верховенства права в щоденній судовій практиці. Це означає, що питання незалежності та неупередженості суду не можуть бути викладені чи залишені без належного теоретичного аналізу. Ба більше, ці стандарти стають критеріями, за якими міжнародні партнери оцінюють готовність України до подальших інтеграційних кроків.

Окремої уваги заслуговує те, що саме зараз в Україні відбуваються спроби осмислення та запровадження механізмів перехідного правосуддя. В умовах, коли суспільство очікує справедливого судового розгляду злочинів, скоєних під час збройного конфлікту, особливо важливо забезпечити, щоб ці процеси здійснювалися неупереджено, без політичного чи суспільного тиску. Довіра до судової системи в таких справах може зміцнити або, навпаки, підірвати суспільну згуртованість і легітимність державних інституцій.

Таким чином, дослідження стандартів незалежності та неупередженості суду в Україні є не лише питанням правової теорії, а й практичним завданням національної безпеки, європейської інтеграції та суспільної стабільності.

Рівень наукової розробки окресленої проблеми є достатньо високим. Зокрема, до досліджень у цій царині долучилися В. Городовенко, О. Овчаренко, А. Борко, В. Гринюк, В. Крижанівський, О. Терлецький, С. Слінько, Н. Шульгач, В. Чорнобук. Безпосередньо міжнародним стандартам незалежності й безсторонності суду свої праці присвятили В. Гудима, С. Дашкевич, Ю. Амелін та інші. Утім, з огляду на прогресивний розвиток практики ЄСПЛ, законодавства Європейського Союзу та України тематика потребує системного дослідження науковцями.

Отже, **метою** цього дослідження є аналіз чинних міжнародних стандартів незалежності та безсторонності суду. Автори ставлять перед собою завдання, послуговуючись компаративістським і формально-юридичними методами дослідження, охарактеризувати чинні міжнародні стандарти незалежності та безсторонності суду, провести аналіз відповідних стандартів у вітчизняному законодавстві та за потреби надати рекомендації щодо вдосконалення статусу суддів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правило про незалежність і безсторонність суду, безумовно, корениться у національному конституційному праві. Проте з огляду на його критичну важливість згодом ці гарантії були закріплені й на міжнародному рівні. Зокрема, правило про незалежність і безсторонність суду впливає із Загальної декларації прав людини. Так, відповідно до статті 10 Декларації, кожна особа «має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом» [1]. Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права чітко визначає елементи гарантій справедливого суду: «Кожен має право... на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону» [2].

Ці ж елементи справедливого правосуддя, включно з вимогою про незалежність і безсторонність, були закріплені і в статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3]. Згодом окремі інституції та органи вдалися до більш глибокого пояснення змісту понять «незалежний» і «безсторонний» у контексті характеристик суду.

Наприклад, Основні принципи незалежності судової влади визначають, що незалежність судової влади гарантується державою та закріплюється Конституцією або законом країни [4]. Крім того, судова влада повинна мати юрисдикцію щодо всіх питань судового характеру та виключні повноваження вирішувати, чи належить питання, подане на її вирішення, до її компетенції, визначеної законом. При цьому не допускається жодного неналежного або необґрунтованого втручання в судовий процес, а судові рішення судів не підлягають перегляду.

Бангалорські принципи поведінки суддів визначають незалежність суддів як обов'язкову передумову верховенства права й основну гарантію справедливого судового розгляду [5]. Тлумачачи згаданий принцип, дослідники виділяють інституційну й особисту незалежність суду. При цьому незалежність розглядається як водночас і спосіб мислення, і набір інституційних та функціональних механізмів. Перше стосується фактичної незалежності судді, друге – визначення таких відносин між судовою

системою та іншими суб'єктами, зокрема іншими гілками влади, які б гарантували реальність незалежності та її сприйняття [6, с. 41].

При цьому, розглядаючи безсторонність (неупередженість), дослідники наголошують, що вона є необхідною умовою для належного виконання суддею своїх обов'язків. Вона виявляється не лише у змісті рішення, але й в процесуальних діях, що супроводжують його прийняття. Описуючи взаємозв'язок незалежності та неупередженості, вони зазначають: «Незалежність – необхідна передумова неупередженості і її забезпечення. Суддя може бути незалежним, проте не бути неупередженим (у тому чи іншому випадку). Однак суддя, який не є незалежним, не може за визначенням бути неупередженим (на інституційній основі)» [6, с. 64].

У своєму Загальному коментарі № 32 Комітет з прав людини наголошував, що вимога компетентності, незалежності та неупередженості суду в сенсі пункту 1 статті 14 [Міжнародного пакту про громадянські і політичні права] є абсолютним правом, яке не підлягає жодним виняткам. Отже, комітет визначає елементи незалежності суду, до яких належать: 1) процедури та кваліфікаційні вимоги для призначення суддів, а також гарантії, що стосуються їхнього збереження на посаді до обов'язкового пенсійного віку або закінчення терміну їхніх повноважень, якщо такі існують; 2) умови, що регулюють просування по службі, переведення, тимчасове призупинення та припинення суддівських функцій; 3) фактична незалежності судової влади від політичного втручання з боку виконавчої та законодавчої гілок влади (§ 19) [7].

При цьому, на думку Комітету, вимога неупередженості має два аспекти: 1) судді не повинні дозволяти, щоб на їхнє рішення впливали особисті упередження чи забобони, а також не повинні мати упереджень щодо конкретної справи, що розглядається ними, а також діяти таким чином, щоб неналежним чином сприяти інтересам однієї зі сторін на шкоду іншій; 2) суд також повинен здаватися розумному спостерігачеві неупередженим. Наприклад, судовий розгляд, на який суттєво вплинула участь судді, який, згідно з національним законодавством, мав би бути дискваліфікований, зазвичай не може вважатися неупередженим (§ 21) [7].

Рекомендація Комітету Міністрів CM/Rec (2010) 12 про суддів: незалежність, ефективність та відповідальність визначає внутрішню та зовнішню незалежність суддів. Зовнішня незалежність суддів не є прерогативою чи привілеєм, наданим у власних інтересах суддів, а в інтересах верховенства права й осіб, які прагнуть і очікують неупередженого правосуддя. Незалежність суддів слід розглядати як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування закону. Неупередженість і незалежність суддів є важливими для гарантування рівності сторін перед судами [8]. Характеризуючи внутрішню незалежність, Комітет Міністрів підкреслює, що принцип незалежності судової влади означає незалежність кожного окремого судді у здійсненні судових функцій. Під час прийняття рішень судді повинні бути незалежними та безсторонніми, а також мати змогу діяти без будь-яких обмежень, неналежного впливу, тиску, погроз чи втручання, прямого чи непрямого, з боку будь-якого органу влади, включно з органами влади всередині судової влади. Ієрархічна судова організація не повинна підіривати індивідуальну незалежність. Видається, що в цьому контексті ми можемо ототожнити поняття «інституційної» і «зовнішньої» незалежності та «особистої» і «внутрішньої» незалежності.

Консультативна рада європейських суддів у висновку № 1 наголосила, що судова влада є одним із трьох основних і рівноправних стовпів сучасної демократичної держави. Незалежність суддів відіграє важливу роль і функціонує у зв'язку з двома іншими стовпами. Вона забезпечує відповідальність урядів та адміністрації за їхні дії. Щоб виконувати свою роль у цьому сенсі, судова влада повинна бути незалежною від цих органів, що передбачає свободу від неналежних зв'язків із цими органами та впливу з їхнього боку. Таким чином, незалежність слугує гарантією неупередженості [9].

При цьому Консультативна рада європейських суддів також наголошує, що судова незалежність передбачає повну неупередженість суддів. Під час розгляду справ між будь-якими сторонами судді повинні бути неупередженими, тобто вільними від будь-яких зв'язків, схильностей чи упереджень, які впливають або можуть розглядатися як такі, що впливають на їхню здатність виносити рішення незалежно. У цьому розумінні судова незалежність є розвитком фундаментального принципу, що «ніхто не може бути суддею у власній справі». Цей принцип також має значення, яке виходить далеко за рамки того, що впливає на окремі сторони будь-якого спору. Не лише сторони будь-якого конкретного спору, а й суспільство загалом повинні мати можливість довіряти судовій системі. Таким чином, суддя повинен

бути не лише фактично вільним від будь-яких неналежних зв'язків, упереджень чи впливу, судді також повинні здаватися розумному спостерігачеві вільними від них [9].

Європейська хартія про статут для суддів визначає, що кожному судді, який вважає, що його права згідно зі законом, або загалом його незалежність, або незалежність судового процесу перебувають під загрозою або ігноруються будь-яким чином, надається можливість звернутися до такого незалежного органу, який має у своєму розпорядженні ефективні засоби для виправлення або пропозиції засобу виправлення [10]. Отже, незалежність судді вважається цінністю, яка потребує захисту на рівні закону й навіть створення спеціальних органів, які б забезпечували відповідний захист.

У своєму Звіті про незалежність судової системи Венеційська комісія систематизує деякі принципи щодо суддівської незалежності, серед яких: 1) гарантії незалежності суддів і судової системи мають встановлюватися щонайменше на рівні конституції; 2) судові рішення не повинні підлягати жодному перегляду поза процедурою апеляції, зокрема шляхом протесту прокурора чи будь-якого іншого державного органу поза межами строку апеляції; 3) незалежність кожного окремого судді несумісна з відносинами підпорядкування суддів у їхній діяльності з прийняття судових рішень [11].

Незалежність і безсторонність суду неодноразово детально характеризувалися Європейським судом з прав людини у контексті гарантій, що надаються статтею 6 Конвенції (право на справедливий суд). Зокрема, у справі *Grzęda v. Poland* Суд визначив кілька ключових тез, що стосувалися ролі незалежності судової влади у демократичній державі: 1) усі Договірні сторони Конвенції мають чіткі, формальні гарантії незалежності судової влади у своєму законодавстві, як конституційному, так і спеціалізованому; 2) незалежність судової влади є умовою *sine qua non* для права на справедливий суд відповідно до статті 6 Конвенції; 3) незалежність судової влади реалізується в особах, наділених судовою владою (§ 301) [12].

У справі *Tsanova-Gecheva v. Bulgaria* Європейський суд з прав людини визначив елементи, які варто проаналізувати для визначення того, наскільки незалежним є суд: 1) спосіб призначення членів суду; 2) тривалість терміну повноважень членів суду; 3) наявність захисту від зовнішнього тиску; 4) наявність видимості незалежності.

У цій же справі Суд надав визначення безсторонності (неупередженості). На думку Суду, безсторонність визначається як відсутність упередженості чи заборонів. Згідно з усталеною практикою Суду, для цілей статті 6 Конвенції неупередженість має оцінюватися суб'єктивно, враховуючи особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи виявляв він чи вона особисту упередженість чи заборони в певній справі, а також об'єктивно, визначаючи, чи надавав трибунал, зокрема через свій склад, достатні гарантії, щоб виключити будь-які законні сумніви щодо його неупередженості (§ 106) [13].

У справі *Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland* ЄСПЛ описав, у чому саме проявляється зв'язок між незалежністю суду та порядком його формування та призначення суддів. Зокрема, хоча право на «суд, встановлений законом» є самостійним правом... у прецедентній практиці Суду сформульовано дуже тісний взаємозв'язок між ним та гарантіями «незалежності» та «неупередженості».

Отже, Суд вказав на таке: 1) судовий орган, який не відповідає вимогам незалежності, зокрема від виконавчої влади, та неупередженості, навіть не може характеризуватися як «суд» для цілей статті 6 Конвенції; 2) для того щоб встановити, чи можна вважати суд «незалежним» у розумінні статті 6 Конвенції, потрібно враховувати, серед іншого, спосіб призначення його членів; 3) необхідність підтримувати суспільну довіру до судової влади та захищати її незалежність від інших гілок влади лежить в основі кожної з вимог статті 6 Конвенції (§ 231–233) [14].

Далі ЄСПЛ переходить до характеристики незалежності як такої. На його думку, «незалежність» у цьому зв'язку стосується необхідної особистої та інституційної незалежності, яка потрібна для неупередженого прийняття рішень, і таким чином є передумовою неупередженості. Незалежність можна охарактеризувати як: 1) стан розуму, який означає несприйнятливості судді до зовнішнього тиску як питання моральної цілісності; 2) (ii) сукупність інституційних та операційних механізмів, що включають як процедуру, за якою судді можуть бути призначені таким чином, щоб забезпечити їхню незалежність, так і критерії відбору на основі заслуг, які повинні забезпечувати гарантії від неналежного впливу та/або необмеженої дискреції інших державних органів влади як на початковому етапі призначення судді, так і під час виконання ним своїх обов'язків (§ 234) [14].

Водночас, говорячи про безсторонність суду, ЄСПЛ передусім нагадує про суб'єктивний та об'єктивний підходи. Зокрема, у справі *Kyprianou v. Cyprus* Суд підкреслив, що неупередженість

(безсторонність) зазвичай означає відсутність упередженості, а її існування чи інші ознаки можна перевірити різними способами: 1) суб'єктивний підхід, який полягає у з'ясуванні особистих переконань чи інтересів певного судді в конкретній справі; 2) об'єктивний підхід, який полягає у визначенні того, чи надав суддя достатні гарантії, щоб виключити будь-які законні сумніви в цьому відношенні (§ 118) [15].

При цьому, застосовуючи суб'єктивний тест, Суд послідовно постановляв, що особиста неупередженість судді повинна презюмуватися, доки не буде доведено протилежне. Щодо типу необхідних доказів, то Суд, наприклад, намагався з'ясувати, чи виявив суддя ворожість або злу волю, чи домовився про призначення справи собі з особистих причин. Хоча в деяких випадках може бути важко отримати докази для спростування презумпції, слід пам'ятати, що вимога об'єктивної неупередженості забезпечує додаткову важливу гарантію [15].

При цьому Суд визнає, що немає чіткого розмежування між суб'єктивною та об'єктивною неупередженістю, оскільки поведінка судді може не лише викликати об'єктивні сумніви щодо неупередженості з погляду зовнішнього спостерігача (об'єктивний тест), але й стосуватися питання його особистого переконання (суб'єктивний тест) (§ 146).

Щодо об'єктивного тесту, то потрібно визначити, чи існують незалежно від поведінки судді встановлені факти, які можуть викликати сумніви щодо його чи її неупередженості. Це означає, що під час вирішення питання про те, чи є в цій справі законні підстави побоюватися, що конкретний суддя або орган, що засідає як колегія, не є неупередженим, позиція відповідної особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати цей страх об'єктивно виправданим. Варто зауважити, що об'єктивний тест здебільшого стосується ієрархічних або інших зв'язків між суддею та іншими учасниками провадження. Тому в кожному окремому випадку потрібно вирішувати, чи є відповідні відносини такого характеру та ступеня, що свідчать про відсутність неупередженості з боку суду (§ 148–149) [16].

Отже, з огляду на проведений аналіз, можна вказати принаймні на такі міжнародні стандарти щодо незалежності та неупередженості суду: 1) незалежність та неупередженість формують саму основу судової системи і є умовою *sine qua non* для права на справедливий суд відповідно до статті 6 Конвенції; 2) держави мають гарантувати незалежність і неупередженість судової влади на рівні конституції та спеціалізованого законодавства; 3) гарантії незалежності судової влади уособлюються через гарантії незалежності конкретних суддів; 4) прозорість процедури й усунення можливості тиску під час призначення суддів є необхідною складовою суддівської незалежності. Дотримання норм національного законодавства є при цьому необхідною умовою того, щоб суд вважався створеним «відповідно до закону» в розумінні Конвенції; 5) заохочується підхід, за якого судді судів загальної юрисдикції призначаються на пост судді безстроково або до досягнення ними певного віку; 6) держава має створити систему правових, організаційних та фінансових гарантій захисту суддів від зовнішнього (з боку представників органів влади, прокуратури тощо) і внутрішнього (з боку інших суддів) тиску; 7) неупередженість суду презюмується, і заявнику варто надати докази, які б спростовували цю презумпцію, у разі, якщо він вбачає у поведінці судді порушення права, гарантованого статтею 6 Конвенції; 8) «видимість» правосуддя є важливою складовою незалежності та безсторонності суду.

Отже, доцільно перейти до аналізу чинного законодавства України на предмет його відповідності загальним принципам і стандартам у контексті забезпечення незалежності та неупередженості суду.

1. Незалежність і неупередженість суду визнаються вітчизняною правовою системою важливою підвалиною її функціонування.

2. Незалежність судової влади загалом і конкретних суддів гарантована Конституцією і спеціальним законодавством. Зокрема, відповідно до Конституції України (статті 6, 126, 129) державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним і керується верховенством права, а вплив на нього в будь-який спосіб забороняється. Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України [17].

3. Гарантії незалежності та недоторканності суддів як носіїв судової влади й самостійності судів як судових органів визначено Конституцією та Законом «Про судоустрій і статус суддів». Такими гарантіями, зокрема, є: 1) здійснення правосуддя виключно судами; 2) особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів; 3) здійснення правосуддя відповідно до встановленої законом процедури; 4) таємниця прийняття судового рішення та заборона її розголошення;

5) обов'язковість судового рішення; 6) недопустимість втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд або суддів у будь-який спосіб, неповаги до суду та встановлення відповідальності за такі діяння; 7) особливий порядок фінансування й організаційного забезпечення судів; 8) належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, а також визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки суддів, їх сімей, майна й інші засоби їх правового захисту; 9) функціонування органів суддівського самоврядування [18].

4. Як вже зазначалося вище, законодавством встановлено спеціальні процедури призначення та звільнення суддів. Зокрема, розділом 4 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначається процедура призначення на посаду судді. У 2023 році було внесено зміни до згаданого закону, які були покликані вдосконалити процедуру відбору суддів з огляду на значний кадровий дефіцит і вимоги зарубіжних партнерів [19].

5. Судді в Україні призначаються на період досягнення ними певного віку – до 65 років [18].

6. Державою створено низку гарантій правового, організаційного тощо характеру для забезпечення відсутності тиску на суддів. Зокрема, можна виділити такі основні групи гарантій незалежності судової влади: 1) конституційні гарантії суддівської незалежності передбачають, що судді здійснюють свої повноваження незалежно, керуючись виключно законом. Будь-який вплив на суддів – прямий або опосередкований – заборонений, а сама незалежність суддів гарантується Конституцією та законами України; 2) гарантії незмінності та суддівського імунітету полягають у призначенні суддів на безстроковий період після проходження відповідної процедури кваліфікаційного оцінювання. Закон визначає вичерпний перелік підстав для звільнення судді з посади. Крім того, судді користуються як функціональним, так і особистим імунітетом, що передбачає неможливість притягнення до відповідальності за прийняті ними рішення, крім випадків вчинення кримінального правопорушення; 3) фінансова незалежність суддівської влади забезпечується встановленням достатнього рівня оплати праці, гарантованим державним фінансуванням судової системи та належним матеріально-технічним забезпеченням функціонування судів; 4) процедурні механізми захисту незалежності передбачають автоматизований розподіл судових справ, що унеможливує суб'єктивне втручання у призначення конкретного судді. Значну роль у забезпеченні прозорості та доброчесності суддівського корпусу відіграють незалежні органи – Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада правосуддя, які здійснюють добір, оцінювання та дисциплінарну відповідальність суддів. Важливим елементом є також відкритість судових процесів і забезпечення доступу громадськості та медіа; 5) інституційні гарантії реалізуються через діяльність таких органів, як Вища рада правосуддя – конституційний орган, покликаний формувати доброчесний суддівський корпус, а також Конституційний Суд України, що має особливий статус у системі судової влади. Дієвим механізмом внутрішнього самоконтролю є органи суддівського самоврядування; 6) неприпустимість втручання в діяльність суду є однією з основоположних гарантій: будь-яке втручання у професійну діяльність судді з боку органів державної влади, посадових осіб або приватних осіб заборонене законом. Ба більше, вплив або тиск на суддів тягне за собою кримінальну відповідальність.

7. Комунікація з громадськістю та відкритість судової влади вже протягом тривалого часу є напрямом діяльності суду. Наприклад, для адміністративних судів було ухвалено Рекомендації щодо комунікаційної діяльності адміністративних судів [20]. Радою суддів України розробляється проєкт Концепції розвитку комунікаційної політики судової влади [21]. Для вдосконалення комунікаційної політики періодично проводяться ознайомчі заходи [22].

У Щорічній доповіді «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» Вища рада правосуддя наголошує на певному прогресі в питаннях забезпечення незалежності судової влади, серед яких, наприклад, розблокування процедур добору та призначення суддів [23]. Разом із тим видається, що говорити про забезпечення повної незалежності суддів зарано. На практиці конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу й судову часто порушується органами державної влади та їх посадовими особами. Відзначаються випадки втручання у функціонування судової системи, спроби впливати на розгляд конкретних справ, а також створення перешкод для здійснення правосуддя відповідно до законодавчо встановлених засад. Окремо варто наголосити на фактах тиску на суддів, який може проявлятися у формі погроз, шантажу й інших протиправних дій. Зокрема, така практика стосується прийняття незаконних нормативно-правових актів і актів індивідуальної дії, зловживання владними повноваженнями тощо. Викликає занепокоєння також недостатнє фінансування судової влади,

кадровий дефіцит апарату судів [23] і низький рівень довіри до судової влади в суспільстві, що призводить до спроб тиску на суддів через вуличні акції протесту.

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід’ємними ознаками правової держави, у якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. При цьому незалежність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом. ЄСПЛ переконаний, що саме незалежність слугує судді запорукою неупередженості судді, а відсутність незалежності чи неупередженості автоматично означає порушення права на справедливий суд. Незважаючи на помітний прогрес у царині забезпечення незалежності та безсторонності судової влади в Україні, ще багато викликів залишаються актуальними. Серед основних напрямів удосконалення правового статусу суддів в Україні залишаються проблеми кадрового дефіциту як суддів, так і працівників апаратів судів, недостатнє фінансування та низький рівень довіри до судової влади.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. A/CONF.121/22/Rev.1. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. URL: <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2022/07/unbasicprinciplesontheindependenceofthejudiciaryenglish1985.pdf>.
5. The Bangalore Principles of Judicial Conduct. URL: <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>.
6. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. Управління ООН з наркотиків та злочинності. 2007. 200 с. URL: <https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/komentari-bangalorski-9818bfb11.pdf>.
7. General comment no. 32, Article 14, Right to equality before courts and tribunals and to fair trial. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/606075?v=pdf>.
8. CM/Rec(2010)12 Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities of 17.11.2010. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805afb78%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805afb78%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).
9. Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges of 23.11.2001. URL: <https://rm.coe.int/1680747830>.
10. DAJ/DOC (98) 23 European Charter on the statute for judges of 10.07.1998. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/06/European-Charter-on-Statute-of-Judges_EN.pdf.
11. CDL-AD(2010)004 Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, of 13.03.2010. URL: <https://rm.coe.int/1680700a63>.
12. Case of Grzęda v. Poland, 15 March 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216400>.
13. Case of Tsanova-Gecheva v. Bulgaria, 15 September 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-157348>.
14. Case of Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, 1 December 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-206582>.
15. Case of Kyprianou v. Cyprus, 15 December 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-71671>.
16. Case of Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal, 6 November 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187507>.
17. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
18. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
19. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар’єри : Закон України від 09.12.2023 № 3511-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#Text>.
20. Про затвердження Рекомендацій щодо комунікаційної діяльності адміністративних судів : рішення Ради суддів адміністративних судів України від 11.12.2014 № 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr081413-14#Text>.
21. Концепція розвитку комунікаційної політики судової влади : проект від 2023 року. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-18-vid-04052023-p-cdb623db90.pdf>.
22. Проактивна комунікація судів з медіа та громадськістю – важлива передумова для підвищення рівня довіри суспільства до системи правосуддя: *Судова влада України*. URL: <https://court.gov.ua/press/general/1640932/>.

23. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2024 рік : щорічна доповідь від 29.05.2025 № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf.

REFERENCES

1. Universal Declaration of Human Rights of 10.12.1948. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. International Covenant on Civil and Political Rights of 1966. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
3. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. A/CONF.121/22/Rev.1. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. Retrieved from: <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2022/07/unbasicprinciplesontheindependenceofthejudiciaryengl1985.pdf>.
5. The Bangalore Principles of Judicial Conduct. Retrieved from: <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>.
6. Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct (2007). United Nations Office on Drugs and Crime. 200 p. Retrieved from: <https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/komentari-bangalorski-9818fbfb11.pdf>.
7. General comment no. 32, Article 14, Right to equality before courts and tribunals and to fair trial. Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/606075?v=pdf>.
8. CM/Rec(2010)12 Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities of 17.11.2010. Retrieved from: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805afb78%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805afb78%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).
9. Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges. 23 November 2001. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680747830>.
10. DAJ/DOC (98) 23 European Charter on the statute for judges of 10.07.1998. Retrieved from: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/06/European-Charter-on-Statute-of-Judges_EN.pdf.
11. CDL-AD(2010)004 Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, of 13.03.2010. Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680700a63>.
12. Case of Grzęda v. Poland, 15 March 2022. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-216400>.
13. Case of Tsanova-Gecheva v. Bulgaria, 15 September 2015. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-157348>.
14. Case of Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, 1 December 2020. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-206582>.
15. Case of Kyprianou v. Cyprus, 15 December 2005. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-71671>.
16. Case of Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal, 6 November 2018. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-187507>.
17. Constitution of Ukraine of 28.06.1996. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
18. On the judicial system and the status of judges: Law of Ukraine of 02.06.2016 № 1402-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
19. On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Judicial Career Procedures: Law of Ukraine of 09.12.2023 No. 3511-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#Text>.
20. On approval of Recommendations on communication activities of administrative courts: Decision of the Council of Judges of Administrative Courts of Ukraine of 11.12.2014 No. 81. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr081413-14#Text>.
21. Concept for the Development of the Judicial Power’s Communication Policy: Draft of 2023. Retrieved from: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-18-vid-04052023-p-cdb623db90.pdf>.
22. Proactive communication of courts with the media and the public is an important prerequisite for increasing the level of public trust in the justice system: Judiciary of Ukraine. Retrieved from: <https://court.gov.ua/press/general/1640932/>.
23. On the state of ensuring the independence of judges in Ukraine for 2024: Annual report of 29.05.2025 No. 1157/0/15-25. Retrieved from: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf.

Дата надходження статті: 30.07.2025

Дата прийняття статті: 15.09.2025

Опубліковано: 28.11.2025